

Рецензия
на дисертационен труд на тема
„Етотическа аргументация:
опит за класификация на аргументите“
автор: Методий Андреев Рождественский

Аргументацията в ораторското изкуство е основен проблем в реториката от древността до нашето време. Всяка епоха и автор привнасят нови аспекти в изясняването на проблема. Това зависи от реторическата компетентност на автора и граничната област, с която се занимава – философия, логика, психология, етика, лингвистика. Проблемът не намира изчерпателно обяснение, поради което „Обучението на оратора“ и „Новата реторика. Трактат за аргументацията“ имат обем от 750 страници.

Методий Рождественский предлага на нашето внимание докторска теза на тема „Етотическа аргументация: опит за класификация на аргументите“, с обем 345 страници. В българската реторика липсва цялостно, мащабно осветляване на тази научна материя от теорията на аргументацията. М. Рождественский представя първото системно философско-реторическо изследване върху етотическата аргументация. Провокиран от актуалността на проблема авторът изяснява компетентно съдържателните и прагматичните употреби на етотическите доводи като положителна или отрицателна оценка на човека. Приносен характер в дисертационния труд има авторската класификация на етотическите доводи, схващани като отделен клас.

Проучвайки разнороден изворов материал, младият учен прави успешен опит за интердисциплинарен анализ на етотическите аргументи. Пълноценното изследване на тези проблеми е

невъзможно без задълбочен анализ на античните извори – „Реторика“ на Аристотел, Цицерон, Квинтилиан и други. Авторът популяризира идеи и трудове на англоезични автори като А. Бринтън, Д. Уолтън, У. Майнът, Г. Накелманс и др. В доктората се изтъква сериозният принос на Х. Перелман в изследването на етотическата аргументация.

Дисертационният труд, според М. Рождественский, се явява пресечна точка между историята на реториката и теорията на аргументацията. Намирам основания за твърдението, че дисертацията е пресечна точка между общата теория на аргументацията и теорията на ораторската аргументация. След десетгодишни занимания с проблемите на ораторската аргументация мисля, че едно съвременно определение на предмета на реториката може да бъде: наука за реторическата (ораторска) аргументация.¹ Очертаната така проблематика в глава първа, озаглавена „Етотическата аргументация“ (с. 18–105), представлява област на реторическата аргументация. Моделът, предложен за анализа, оценката и употребата на етотическите аргументи, се разглежда като самостоятелен методологически принос в реториката.

Още на първите страници в дисертацията авторът се позовава на различни тези за личност и характер, защото коректната и некоректната страна на личността пораждаат двояката употреба на етотическите аргументи. (Голяма част от общите и някои конкретни аргументи имат двояка употреба.) Всички концепции за аргументацията – от Аристотел, през Перелман до съвременните автори поставят личността на аргументатора (оратора) като фундамент в аргументацията. М. Рождественский намира основната концептуална рамка в гръко-римската античност като контекст на реторическата аргументация, на първо място чрез понятието „убеждаване с характер“, формулирано от Аристотел в „Реторика“.

¹ Ботева, М. Политическата аргументация в реторическите дискурси. 2011.

Анализирайки тезите на десетки антични и съвременни автори, М. Рождественский предлага собствена парадигма за оценка на реторическата аргументация; определя мястото на етотическите доводи в нея. Като основа използва Аристотеловото убеждаване с характер – мащабната реторическа концепция, обобщила и оформила философски етотическото доказателство. Авторът разбира етотическата аргументация като положителен или отрицателен изконно реторически довод, отнасящ се до целия етос или до отделни негови части. Важният извод, който се доказва е: Убеждаването с характер и неговото интерпретиране представляват централните задачи на реторическата стратегия (с. 14, с. 99), а всички стилистично-технически предписания са подчинената ѝ реторическа тактика. Дисертантът акцентира върху писмената ораторска проза, в която са формулирани най-ключовите и добре известни етотически доводи (с. 103).

Втора глава – „Аристотел за убеждаването с характер и етотическата аргументация в „Реторика““ (с. 105–169) – представлява сериозен принос в научната литература на български език. М. Рождественский анализира детайлно „Реторика“ на Аристотел от гледна точка на поставените проблеми – етотическите аргументи. Той оперира компетентно със значенията на термините, които Аристотел използва. Разсъжденията за етотическата аргументация се свързват с аргументативния контекст – устройството на всеки полис, целите и нагласите на аудиторията. Авторовият анализ се улеснява от свеждането на етоса на оратора до качествата, отразени от Аристотел в триадата: мъдрост (*fronēsis*), добродетел (*aretē*), добронамереност (*eunoia*) (с. 127). Втората триада на убеждаването с характер се открива в: целта, решението и делата на личността (с. 134).

Следвайки Аристотел, М. Рождественский прави философска обосновка на етотическата аргументация. Ефективното доказателство се гради върху умозаклученията, проникването в характерите, нравствената същност и емоциите на слушателите. От добрия гражданин, държавник и оратор се изисква определена „етическа“ годност. Етотическите аргументи и аргументите *ad hominem* са *par excellence* реторически доказателства в практическото красноречие – съвещателно, съдебно, тържествено (с. 154). Етосът е онзи реторически инструмент, чрез който ораторът въздейства върху емоциите, апелира към добрия нрав на аудиторията, за да я склони на своя страна.

Етотическата аргументация се разработва детайлно за нуждите на римската ораторска практика, която не се отличава от гръцката що се отнася до използването на етоса в убеждаването (с. 168). Реторическата концепция на Аристотел получава своята оценка едва през Новото време. Революционна концепция за аргументацията, в частност реторическата, предлагат през 60-те години на XX век Х. Перелман и Л. Олбрехт-Титека. По всеки основен проблем тези учени тръгват от началата в реториката, поставени от Аристотел, Цицерон и Квинтилиан. Целият труд „Новата реторика. Трактат за аргументацията“ (Perelman, Ch., L. Olbrechts-Tyteca. *La nouvelle rhétorique. Traité de l'argumentation*. Paris, 1958) е пронизан от идеята за етоса и патоса на аргументатора (оратора) и аудиторията. Цитираните в разглеждания докторат англоезични автори остават в пределите на диалектическия подход към разглежданите реторически проблеми.

Цялостните антични и съвременни концепции представят аргументацията като всеобщ мисловен феномен. Реторическата аргументация е в опозиция на демонстрацията посредством личността на оратора. Личностите правят дискурса (по Перелман).

Дискурсът е *par excellence* изява на оратора – фактор с базисно значение в аргументацията. На нивото на дискурса ораторът въздейства с ум, такт, сугестия, хумор, външност, интонация. Ефективността на аргументативния процес зависи от авторитета на аргументатора и предложените идеи. В коректната аргументация се доказва истинността на тезите, формират се убеждения, говорещият се себеизразява и самоутвърждава. Крайната цел на ораторската аргументация е събеседникът да стане единомишленник по разглеждания проблем, съпричастен с реализацията на на-белязаната от аргументатора програма или да се повлияе в собственото си теоретическо и практическо решаване на проблемите.

В трета глава, озаглавена „Класификация на етотическите аргументи“ (с. 169–339), М. Рождественский предлага класификация на етотическите аргументи. В собствения си подход към етотическата аргументация дисертантът следва, както и в предходните глави, подхода „от съвременните трактовки към античните“ (с. 169). Раздвоен понякога между диалектическия и реторическия подход, авторът се убеждава, че реторическата проблематика изисква строго реторически анализ. В трета глава обаче е провокиран от филологическото влияние на Ю. Рождественский. Моделът на Ю. Рождественский, с чиято помощ М. Рождественский оценява реторическата аргументация, е базиран на фолклорните паремии и отчита разглежданите в първа глава части: стандарти на ангажмента, правила за водене на дискусия, позиция на слушащия и говорещия. Поставянето на този модел в основата на практическото разсъждение свързано с човека е равнозначно за автора на интерпретация на един довод в най-широкия възможен контекст, отразяващ базовите употреби на аргумента.

Прилагането на моделите на Ю. Рождественский – паремиите – е проява на филологическия подход към предмета на реториката,

разбирана като теория на прозата и фигурите. В разговорните, художествените и публицистичните дискурси паремиите изразяват и внушават самата етотическа аргументация. В реторическите дискурси основната етотическа аргументация се изразява чрез въпросните етотически аргументи, а паремиите допълват, илюстрират тези разсъждения в един аргументативен порядък. В това е разликата между широкото и тясното разбиране за реторическата аргументация. Приятно впечатление правят абзаците, където като илюстративен материал се използват реторически текстове, главно цитати от съдебни, политически и други речи. В края на трета глава ораторските примери доминират над паремиите.

Предложената собствена класификация М. Рождественский определя като реторическа и топическа. Тя се базира на античната теория на реториката и разглеждането на аргументите като поведенчески стратегии, чиято санкция е етотическа (с. 180). Приносен момент в дисертацията придава обособяването на този клас аргументи, свързани с етоса и характера на аргументатора. Класификацията включва: общ етотически аргумент, аргумент от качествата, действията, ангажимента, авторитета, обстоятелствен с подвид генетически аргумент (с. 181).

Цялостният вид на класификацията се състои от четири нива (с. 186). Първото – теоретично ниво представя обща характеристика на аргумента и връзките му с другите видове. Второто ниво са паремиите, т.е. функционалните употреби на даден аргумент. Третото ниво разглежда аргументативната употреба на даден довод (с. 188). Четвърто е нивото на изграждането на цялостната реторическа стратегия за демонстриране на етос. Това е нивото на максималното му разгръщане в убеждаването.

М. Рождественский очертава общо, „без претенции за изчерпателност“, етотическите аргументи в различните им аспек-

ти, употреби и взаимодействия. В цялостните концепции за аргументацията процесът се представя с най-обща схема, която улеснява намирането на точното място на различните аргументи. Реторическата аргументация съдържа логически, психологически, етически, аксиологически, религиозни, правни и други доводи. Паремите се отнасят главно към етическите и аксиологическите аспекти на аргументацията, това е сектор от група аргументи с базисно значение в аргументацията. Освен чрез етоически топоси, характер се демонстрира и индиректно чрез думи на трето лице, посредством стила и невербално.

Аристотел възприема оратора цялостно – характер, авторитет, ангажименти, чувства, мотиви, външност, глас, интонация. Разглежданите от М. Рождественский съвременни автори споделят идеята, че силата или слабостта на аргументите се определя не спрямо правилността на следването от предпоставките до извода, а от контекста. В цялостните концепции за аргументацията това се обяснява така: аргументацията се мисли и реализира в дискурса; в ораторската аргументация действа неформалната логика. Философската аргументация е основа на всички дискурси.

Специално изтъкваме някои от изводите, които М. Рождественский формулира: генерална етоическа оценка пронизва всяка аргументация, в т. ч. реторическата. Авторът на дисертацията открива „градация на етоическите аргументи“ (с. 190), отразяващи основата на етоса („скала на стабилността“) и доброкачествеността. Докторантът възприема идеята на Перелман, че личността е „най-ценният контекст“ за оценка на дискурса. Личността е носител на отговорността за определена промяна на околния свят. Етоическата аргументация по принцип визира съотношенията между поети и изпълнени ангажименти. Именно

заради силата на категоричността на общите аргументи, етикетът в един кооперативен контекст налага избягването на общи квалификации и крайни обобщения, защото цялостното отхвърляне на един човек е нежелателно (с. 190).

М. Рождественский анализира детайлно богатата палитра на етотическите доводи. Общият етотически аргумент и аргумента от авторитета авторът разглежда като супер-аргументи (с. 303). Общата аргументативна компетентност се измерва в опитност в кооперативна и некооперативна комуникация (по Ю. Рождественский). Стилистичните предписания относно качествата на речта осигуряват правилното разбиране между страните (с. 230). Интерпретираният модел на Ю. Рождественский води до извода: етосът е измерител на ангажимента, а оценката на човека се извършва по съотношението на заявеното слово и извършеното дело. „Разбирането на значението на словото и отношението му с действието има огромно значение в реториката“ (с. 284).

Спазвайки традиционното изискване в рецензията да се отправят препоръки към автора, предлагаме следните внимателно обмислени мнения.

М. Рождественский демонстрира засилено внимание към диалектическите източници и подход в изследването, защото има философска нагласа и образование. Всеки прочита каквото предпочита. На места анализът на научните източници става прекалено обстоятелствен, което увеличава обема на дисертацията до размерите на голям докторат.

Като илюстративен материал се използват „етически“ и „белетристични“ творби. Строгото придържане към реторическите текстове помага да се избегне филологическият уклон в реторическите изследвания.

М. Рождественский подчертава, че оценката на невербалното въздействие на оратора върху слушателя излиза извън поставената задача, като отдалечен проблем за дефинирането и класифицирането на етотическите аргументи (с. 103). Но ораторът има авторитет, дори когато мълчи, както лекарят е лекар и когато не лекува. Едно задълбочено внимание към проблемите на невербалната комуникация ще обогати представите за етотическата реторическа аргументация.

Разсъжденията върху отделни аспекти от най-цялостната реторическа концепция на Х. Перелман и Л. Олбрехт-Титека понякога остават откъснати и дават основания на М. Рождественский за категорични критични оценки. Едно цялостно познаване на Перелман ще обогати разглежданата проблематика. Например книгата „Полето на аргументацията“ (Le champ de l'argumentation. Bruxelles, 1970).

Преди заключението обобщаваме научните приноси в предложената за обсъждане дисертация.

М. Рождественский ни представя оригинален труд, в който анализира същността и функциите на етотическите аргументи – сектор с базисна основа в реторическата аргументация. Изследването съдържа авторова класификация на разглежданите доводи. Така поставеният проблем е глобален проблем между общата теория на аргументацията и полето на ораторската аргументация

Дисертационният труд обогатява теоретическите основи и практическите аспекти на българската реторика като философска наука. Моделът, предложен за анализа, оценката и употребата на етотическата аргументация, се разглежда като самостоятелен методологически принос в реториката.

М. Рождественский демонстрира отлично познаване трудовете и идеите на Аристотел, Цицерон, Квинтилиан и други зна-

чими антични автори. Сериозен принос в българската реторика представлява анализът на „Реторика“ на Аристотел от гледна точка на поставения за изследване проблем в реториката – етотическата аргументация. Както авторът заключава: анализът на Аристотеловата концепция предоставя широки възможности за изследване на реторическата аргументация като цяло (с. 168).

При разглеждането на етотическите аргументи до с. 236 М. Рождественский следва античната и съвременната западна реторика. Показва изключителна ерудиция за млад учен в анализите на индийската традиция в диспуталната практика.

Богатството от научни източници и подходящо подобрите текстове за пример също доказват широтата на общата култура на докторанта. Източниците, на които се позовава, се познават в оригинал. Докторатът е своеобразен енциклопедичен справочник за употребата на етотическите аргументи.

М. Рождественский популяризира за широката читателска аудитория у нас англоезични автори като А. Бринтън, Д. Уолтън, У. Майнът, Г. Накелманс и др.

Прегледът на фундаменталните за изследването понятия разкрива висотата на научно-теоретичната компетентност на автора. Стилът на младият учен се отличава с точност и яснота.

Авторът на доктората не само постига поставените цели и задачи на изследването, по опитът надхвърля зададеното в заглавието – да се класифицират етотическите аргументи. В текста на доктората се съдържа първата българска монография по проблемите на етотическата аргументация.

Анализът на етотическата аргументация, който М. Рождественский предлага в доктората си, дава отговор на въпроса защо теорията на аргументацията и реториката трябва да изследват тези проблеми. Етотическата аргументация представлява винаги

актуален проблем, вълнува ни като граждани с активна житейска позиция и професионално – като учени, които изследват базисни проблеми в реторическата практическа аргументация. Нравственост, етика и красота в речта, разбрана като надеждност, порядък, въздържаност, нравствен дълг – това са идейните основи на реториката във всички векове.

Бъдещето на реториката се определя от проблемите, които хората трябва да решават, защото неспокойният ХХІ век е време на публичността и пропагандата; на размирици и проблеми. Перелман съветва истините да се казват смело, но тактично, с мярка. Съгласията в аргументацията създават своеобразен етически кодекс между хората. Промяната на житейски и научни убеждения към повече истинност и ценност става ръководство за действията на хората в духовната и практическата сфера.

Съвременното разбиране за аргументацията е мисловно-словесна процедура за решаване на морални, политически, научни, правни, религиозни и други въпроси. Личностите, които се интересуват от проблемите на аргументацията обикновено имат известна компетентност относно този мисловен доказателствен процес. Всички аргументативни умения и способности играят важна роля при продуцирането на аргументативен дискурс. Посредством такт и мярка да подобряваме етическия универсум на планетата.

Предвид вече посочените в рецензията приноси в дисертационния труд, предлагам на уважаемото жури да избере за доктор господин Методий Рождественский.

Рецензент: доц. д-р Мариета Георгиева Ботева
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
катедра „История на философията“